

Vad hände sedan?

En uppföljningsstudie av elever i CLISS-projektet

Eva Olsson och Liss Kerstin Sylvén

Vad hände sedan?

En uppföljningsstudie av elever i CLISS-projektet

Eva Olsson & Liss Kerstin Sylvén

Denna publikation uttrycker inte nödvändigtvis Skolverkets ställningstagande. Författare svarar självständigt för innehållet och anges vid referens till publikationen.

Publikationen finns att ladda ner som
kostnadsfri PDF från Skolverkets webbplats:
skolverket.se/publikationer

ISBN: 978-91-7559-312-8

Grafisk produktion: AB Typoform
Foto omslag: Helén Karlsson/Johnér Bildbyrå AB

Skolverket, Stockholm 2018

Innehåll

Introduktion	4
Uppföljning av CLISS-projektet	5
Resultat	6
Sysselsättning	7
Vistelse utomlands	8
Användning av engelska i arbete/studier och på fritiden	10
Gymnasieutbildningen i backspegeln	15
För- och nackdelar med CLIL respektive reguljära program	16
Deltagarna självvärdering av förmåga att använda svenska och engelska idag	21
Nyttan av språkundervisning i skolan	23
Diskussion	25
Avslutande ord	28
Referenser	29

Introduktion

Effekter av undervisning som sker på ett annat språk än elevernas förstaspråk, så kallad *Content and Language Integrated Learning*, CLIL, har studerats tämligen ingående i många länder. Många av dessa studier är nedslag i pågående verksamhet där ofta resultat av olika test bland elever i CLIL-undervisning jämförs med de bland elever i vanlig klass (ickeCLIL), och där inga jämförande ingångsdata finns tillgängliga. En del studier är longitudinella, dvs såväl ingångsdata som utgångsdata redovisas och täcker in ett längre tidsintervall. Den senare typen av studier blir allt vanligare, då stark kritik har framförts mot studier som jämför elever i CLIL och ickeCLIL och inte redovisar möjliga skillnader som kan ha funnits mellan grupperna från början (se exempelvis Bruton 2011; Rumlich, 2013). Något som saknas, såvitt känt, helt och hållet är dock studier som undersöker vad som händer efter avslutad skolgång.

Ett av de viktigaste syftena med skolundervisning är att förbereda elever för en framtida yrkeskarriär och en roll som samhällsmedborgare. Därför är det av stor vikt att studera effekter av undervisning även efter det att själva skolgången är avslutad. Det är också syftet med denna rapport.

Forskningsprojektet *Content and Language Integration in Swedish Schools*, CLISS (finansierat av Vetenskapsrådet 2010–2014) är ett tämligen unikt projekt, eftersom elever i såväl CLIL som ickeCLIL följdes under hela gymnasieperioden, d.v.s. under tre år. Detta innebar att stora mängder data kunde samlas in, och där den empiri som samlades in under den första terminen kan anses som ingångsdata där CLIL-gruppen ännu inte hade tillägnat sig några fördelar/nackdelar av att helt eller delvis undervisas på engelska. Dessa ingångsvärden har sedan kunnat jämföras med den empiri som samlades in under senare skeden av projekttiden. I CLISS-projektet deltog totalt 245 gymnasieelever fördelade på tre skolor runt om i Sverige. 155 av dessa gick i CLIL-klass där engelska användes som undervisningsspråk i ett antal ämnen (olika beroende på skola) och 90 i vanlig klass (ickeCLIL) där svenska var undervisningsspråket och engelska enbart studerades som enskilt ämne. Projektets huvudsyfte var att studera hur elevernas språkkunskaper, framför allt avseende akademiskt språk, i såväl engelska som svenska utvecklades under den treåriga gymnasietiden, och att identifiera möjliga skillnader mellan de båda elevgrupperna, CLIL och icke-CLIL, mellan kön, samt mellan elever vars förstaspråk var svenska och elever med annat förstaspråk.

De tre skolor som var involverade i projektet representerade olika typer av CLIL: vid den ena skolan undervisades alla ämnen, utom språkämnen, på engelska, vid de två andra användes engelska och svenska växelvis. Vid de två senare skolorna ingick i projektet även parallella klasser där svenska användes som undervisningsspråk och engelska enbart studerades som enskilt ämne. Könsfördelningen var genomgående sådan att antalet flickor övervägde i CLIL-klasserna. Fördelningen mellan elever med svenska som förstaspråk och elever med annat förstaspråk var sådan att den senare gruppen återfanns i högre grad i CLIL-klasserna än i övriga klasser. I denna rapport kommer skillnader såväl mellan CLIL och ickeCLIL som mellan män och kvinnor samt mellan elever med svenska som förstaspråk och elever med annat förstaspråk göras.

Uppföljning av CLISS-projektet

Denna uppföljande studie har tre syften: För det första undersöks om det finns skillnader i vad elever som följt CLIL-utbildning gör några år efter gymnasiet jämfört med elever som gått vanliga gymnasieprogram med ämnesundervisning på svenska (ickeCLIL). För det andra undersöks om det finns skillnader mellan de före detta CLIL- och ickeCLIL-elevernas användning av engelska i arbete/studier och på fritiden, samt om det finns skillnader i deras syn på sin egen förmåga att använda engelska och svenska i olika sammanhang. För det tredje undersöks hur eleverna ser på sin gymnasieutbildning i efterhand, och om det då finns skillnader mellan elever som gick CLIL-program och elever som gick reguljära program. Huvudfokus i undersökningen är alltså att jämföra elever som studerat CLIL- respektive reguljära program med ämnesundervisning på svenska. I studier av eventuella effekter av CLIL är det relevant att även undersöka några andra faktorer som kan vara betydelsefulla. Därför görs även vissa jämförelser mellan kvinnliga och manliga elever. Tidigare studier har bland annat visat att pojkar tenderar att använda engelska på sin fritid i större utsträckning än flickor, och att denna användning kan vara betydelsefull även för framgång i engelskämnet i skolan (Sylvén, 2004; Oscarsson & Apelgren, 2005; Sundqvist, 2009; Olsson, 2016). Vissa jämförelser görs också mellan elever med olika språklig bakgrund eftersom t.ex. Skolverket (2009) visat att elever med utländsk bakgrund tenderar att lyckas sämre i skolan än elever med svensk bakgrund.

För att genomföra denna undersökning konstruerades en enkät (Bilaga 1). Enkäten bestod av frågor kring individernas nuvarande situation (arbete, studier, annat), hur de använder engelska i sin dagliga gärning, samt hur de retrospektivt ser på sin gymnasietid.

Som nämndes ovan deltog totalt 245 elever i CLISS-projektet. En pappersenkät skickades ut per post till de 175 elever vars personnummer projektet hade tillgång till och som Skatteverket därmed kunde tillhandahålla adresser till. Av dessa hade 101 elever följt CLIL-program och 74 elever reguljära program med ämnesundervisning på svenska.

Pappersenkäten skickades ut i december 2016 och huvuddelen av svaren inkom i slutet av december och i januari 2017. I februari 2017 skickades ett påminnelsebrev till dem som ännu inte besvarat enkäten där möjlighet erbjöds att höra av sig per mail för att få en länk till en webbversion av enkäten om man föredrog det eller inte hade kvar den tidigare utsända pappersenkäten. Fem deltagare besvarade enkäten via webblänk.

Resultat

Av de 175 individer som enkäten skickades till (101 CLIL och 74 ickeCLIL) svarade 65, varav 44 hade följt CLIL-program (12 män och 32 kvinnor) och 21 reguljära program (11 män och 10 kvinnor). Den totala svarsfrekvensen var således 37 %. I CLIL-gruppen var svarsfrekvensen 44 % och i ickeCLIL-gruppen 28 %.

Som nämndes inledningsvis deltog tre skolor i CLISS-projektet. Individer från alla tre skolor finns representerade i enkätsvaren om än i olika omfattning. Den skola där i princip all undervisning skedde på engelska representeras av åtta individer, som således alla var tidigare CLIL-elever. Från de övriga två skolorna, där såväl CLIL som ickeCLIL-klasser deltog, finns 18 CLIL-representanter från vardera skola och tio respektive elva ickeCLIL. På dessa två skolor bedrevs CLIL-undervisning på så sätt att både engelska och svenska användes som undervisningsspråk. Huvuddelen av de enkätsvar som inkommit från före detta CLIL-elever baseras alltså på den typen av CLIL-undervisning.

I den bakgrundsenkät eleverna fyllde i när CLISS-projektet startade fanns frågor om deras språkliga bakgrund. 54 av de 65 individer som besvarade den uppföljande enkät som föreliggande undersökning grundar sig på hade lämnat uppgifter om språklig bakgrund vid projektets början. Om man som flerspråkig räknar en person som är född i annat land än Sverige och/eller talar annat eller andra språk hemma än svenska eller förutom svenska finns i den uppföljande enkäten 16 flerspråkiga personer från CLIL-gruppen och ingen från ickeCLIL-gruppen. En statistisk Chi-square test visar att skillnaden mellan CLIL- och ickeCLIL-gruppernas språkliga bakgrund är statistiskt signifikant ($\chi^2[1, N = 54] = 10.4, p = .001$).

Sysselsättning

I enkäten kartlades CLISS-deltagarnas sysselsättning vid den tidpunkt då enkäten besvarades d.v.s. två och ett halvt år efter det att de avslutat sina gymnasie-studier.

Tabell 1 redovisar hur stor andel av respektive grupp som studerade eller arbetade vid tidpunkten då enkäten genomfördes.¹ Både antal och andelen (procent) individer från varje grupp som studerade eller arbetade anges.

Tabell 1. Sysselsättning två och ett halvt år efter gymnasieutbildningen slut.

	Studerar	Arbetar
CLIL (N=44)	33	11
% av CLIL	75 %	25 %
IckeCLIL (21)	12	9
% av ickeCLIL	57 %	43 %
Totalt (N=65)	45	20
% av alla	69 %	31 %

Tabell 1 visar att 75 % av individerna från CLIL gått vidare till universitetsstudier jämfört med 57 % från ickeCLIL. Andelen individer som gått vidare till högre studier är alltså större i CLIL-gruppen men skillnaden mellan grupperna är inte statistiskt signifikant. Det finns heller ingen signifikant skillnad mellan manliga och kvinnliga individer i detta avseende.

En jämförelse mellan individer med flerspråkig respektive svenskspråkig bakgrund visar att 14 av de 16 individer som har flerspråkig bakgrund (88 %) studerar på universitet. Bland individer med svenskspråkig bakgrund studerar 58 % på universitet. Denna skillnad är statistisk signifikant ($\chi^2[1, N = 54] = 4.4, p = .035$). Som redan nämnts återfanns samtliga flerspråkiga i CLIL-gruppen.

I enkäten ombads de som hade påbörjat studier att ange vilken typ av studier de ägnade sig åt. I CLIL-gruppen angavs studier för att bli lärare (6), ekonom/civilekonom (5), civilingenjör (3), läkare (3), studier inom industriell ekonomi (3), psykologi (3), utbildning till socionom (2), arkitekt (1), inom biomedicin (1), folkhälsovetenskap (1), globala studier (1), utbildning till sjuksköterska (1), inom teknisk fysik (1), samt textil utbildning (1). De före detta eleverna i icke-CLIL angav studier för att bli civilingenjör (5), ekonom (2), byggnadsingenjör (1), lärare (1), samt studier i matematik (1).

Två individer studerade i andra europeiska länder, båda före detta CLIL-elever.

1. I enkäten fanns möjlighet att markera alternativet *Söker arbete*. Ingen elev markerade detta. En elev markerade alternativet *Annat*. Denna elev reste runt och arbetade som frivillig i ett annat land. Det redovisas här som *Arbetar*. Ett antal elever uppgav att de studerade och samtidigt arbetade vid sidan om. Här redovisas dessa elever som studerande.

Vistelse utomlands

I syfte att undersöka om det var någon skillnad mellan de båda gruppernas benägenhet att besöka andra länder ställdes frågan om de varit i något annat land sedan gymnasietiden och i så fall i vilket syfte. Tabell 2 visar i vilken utsträckning individer från de båda grupperna varit utomlands efter gymnasiet och Tabell 3 vad syftet med utlandsvistelsen varit d.v.s. vad de gjorde under vistelsen.

Tabell 2. Vistelse utomlands.

	Vistelse utomlands	Ingen vistelse utomlands
CLIL (N=44)	41	3
% av CLIL	93 %	7 %
IckeCLIL (21)	16	5
% av ickeCLIL	76 %	24 %
Totalt (N=65)	57	8
% av alla	88 %	12 %

Tabell 2 visar att nästan alla individer i CLIL-gruppen, 93 %, har besökt ett annat land sedan de lämnade gymnasiet. Även i ickeCLIL-gruppen har en majoritet, 76 %, besökt ett annat land. Skillnaden mellan CLIL- och ickeCLIL-grupperna är inte statistiskt signifikant.

Kvinnorna har i större utsträckning än männen besökt ett annat land efter gymnasiet; 98 % jämfört med 70 %. Denna skillnad är statistiskt signifikant ($\chi^2[1, N = 65] = 10.8, p = .001$). Det finns ingen statistiskt signifikant skillnad mellan individer med svensk- eller flerspråkig bakgrund i detta avseende.

Syftet med utlandsvistelsen efterfrågades, t.ex. om det var att arbeta, studera eller att ha semester. Till kategorin semester räknas även vistelser hos släktingar som bor utomlands eller så kallad *backpacking* då personen rest runt, exempelvis i Asien, under en längre period. I de fall då individer varit på flera resor och då gjort olika saker markeras i Tabell 3 om de vid något tillfälle arbetat eller studerat. Dessa individer kan alltså ha varit på semesterresor också men det redovisas inte här eftersom det centrala för denna kartläggning är att undersöka om någon grupp tycks mer benägen än en annan att studera eller arbeta utomlands.

Tabell 3. Syfte med vistelse utomlands.

	Arbeta	Studera	Semester
CLIL (N=41)	6	13	22
% av CLIL	15 %	32 %	54 %
IckeCLIL (16)	1	1	14
% av ickeCLIL	6 %	6 %	88 %
Totalt (N=57)	7	14	36
% av alla	12 %	25 %	63 %

Tabell 3 visar att en större andel av individerna i CLIL-gruppen arbetat eller studerat utomlands jämfört med de i ickeCLIL. Bland de 41 före detta CLIL-elever som svarat att de varit utomlands sedan de slutade gymnasiet uppgav 15 % att de arbetat och 32 % att de studerat. Bland de 16 före detta ickeCLIL-eleverna som varit utomlands hade endast en individ arbetat och en studerat.

En statistisk Chi-square test där utlandsstudier/arbete i utlandet ställs mot semester visar att skillnaden mellan grupperna är statistiskt signifikant ($\chi^2[1, N = 57] = 5.7, p = .017$). Analysen visar att individer från CLIL-gruppen i signifikant högre utsträckning än ickeCLIL studerat eller arbetat utomlands efter gymnasieutbildningens slut. Det finns ingen signifikant skillnad mellan kvinnliga och manliga individer i detta avseende och inte heller mellan individer med olika språklig bakgrund.

Användning av engelska i arbete/studier och på fritiden

För att undersöka om det några år efter avslutad gymnasieutbildning finns skillnader i hur frekvent och till vad de tidigare CLIL- och ickeCLIL-eleverna använder engelska ställdes i enkäten frågor om detta, både avseende användning i arbete eller studier och på fritiden. I enkäten angav deltagarna hur ofta de använde engelska för att läsa, skriva, tala, lyssna eller i något annat syfte. I frågan som gällde användning av engelska på fritiden ombads deltagarna även att markera hur ofta de spelar dataspel. I enkäten angav deltagarna om engelska användes i dessa olika syften varje dag, någon eller några gånger i veckan, någon eller några gånger i månaden respektive aldrig eller nästan aldrig. För att kunna utföra statistiska beräkningar utifrån elevsvaren användes följande skala:²

Aldrig eller nästan aldrig = 0

Någon eller några gånger per månad = 1

Någon eller några gånger per vecka = 4

Varje dag = 10

I Tabell 4 visas hur ofta respektive grupp använder engelska i olika syften i arbete eller studier. Både antal och andelen (procent) individer från varje grupp anges. Dessutom anges gruppernas medelvärden, baserade på skalan. Medelvärdet kan sägas spegla hur många gånger respektive grupp i genomsnitt ägnar sig åt aktiviteten i fråga under en tiodagarsperiod. Tabell 5 visar motsvarande värden för användning av engelska på fritiden.

2. Skalan baseras på följande beräkning: Om man ägnar sig åt en viss aktivitet varje dag motsvarar det 30 gånger/månad. Ägnar man sig åt något några (tre) gånger i veckan motsvarar det 12 gånger/månad. Några gånger per månad motsvarar 3 gånger/månad. Värdena 30, 12 och 3 delades sedan med 3 för att få mer lätthanterliga värden: 10, 4, 1 (se Olsson 2016).

Tabell 4. Användning av engelska i arbete/studier

Hur ofta använder du engelska i arbete eller studier? (skala 0–10)		Aldrig/nästan aldrig (0)	Någon/några ggr/månad (1)	Någon/några ggr/vecka (4)	Dagligen (10)	Medel (baserat på skala 0–10)
Läsa	CLIL (N=44)	5	6	9	24	6.4
	% av CLIL	11 %	14%	21%	55 %	
	IckeCLIL (N=21)	3	0	6	12	6.9
	% av IckeCLIL	14 %	0%	29%	57 %	
Skriva	CLIL (N=44)	10	10	17	7	3.4
	% av CLIL	23 %	23%	39%	16 %	
	IckeCLIL (N=21)	6	10	3	2	2.0
	% av IckeCLIL	29 %	48 %	14 %	10 %	
Tala	CLIL (N=44)	9	15	15	5	2.8
	% av CLIL	21 %	34 %	34 %	11 %	
	IckeCLIL (N=21)	4	7	6	4	3.4
	% av IckeCLIL	19 %	33 %	29 %	19 %	
Lyssna	CLIL (N=44)	9	7	15	13	4.5
	% av CLIL	21 %	16 %	34 %	30 %	
	IckeCLIL (N=21)	2	5	5	9	5.5
	% av IckeCLIL	10 %	24 %	24 %	43 %	
Annat	CLIL (N=44)	34	4	4	2	.9
	% av CLIL	77 %	9 %	9 %	5 %	
	IckeCLIL (N=21)	16	3	0	2	1.1
	% av IckeCLIL	76 %	14 %	0 %	10 %	
Totalt alla aktiviteter	CLIL (N=44)					17.9
	IckeCLIL (N=21)					18.8

Tabell 4 visar att läsning på engelska är den aktivitet individerna i störst utsträckning ägnar sig åt dagligen; 55 % av CLIL-gruppen och 57 % av icke-CLIL uppger att de läser på engelska varje dag i arbete eller studier. Medelvärden beräknade på skalan, där ett högre medelvärde alltså visar en mer frekvent användning av engelska än ett lägre, visar också att läsning har högre medelvärde än övriga aktiviteter, 6.4 respektive 6.9 i CLIL- och ickeCLIL-grupperna. Att lyssna på engelska är den näst mest frekventa aktiviteten, följt av att tala och att skriva. Det kan noteras att CLIL-gruppens medelvärde är något högre än ickeCLIL för aktiviteterna att skriva och att göra annat på engelska medan å andra sidan ickeCLIL-gruppens medelvärden är något högre vad gäller att läsa, tala och lyssna på engelska. När man summerar användningen av engelska ickeCLIL-gruppens medelvärde (18.8) något högre än CLIL-gruppens (17.9). T-test visar att det inte finns några statistiskt signifikanta skillnader mellan CLIL- och ickeCLIL-grupperna avseende deras användning av engelska i arbete eller studier, vare sig vad gäller enskilda aktiviteter eller den totala användningen av engelska.

En jämförelse av manliga och kvinnliga individers användning av engelska i studier eller arbete visar att det finns statistiskt signifikanta skillnader mellan dessa grupper. Männerna använder engelska för att läsa signifikant oftare än kvinnorna (män $m = 8.3$, kvinnor $m = 5.6$, $t = 2.9$, $p = .006$). De har också svarat att de använder engelska i annat syfte (än de föreslagna) signifikant oftare än kvinnorna (män $m = 2.3$, kvinnor $m = .3$, $t = 2.5$, $p = .021$). Männens totala användning av engelska i arbete eller studier är signifikant större än kvinnornas (män $m = 23.3$, kvinnor $m = 15.4$, $t = 2.5$, $p = .013$).

Jämförelse mellan individer med svensk respektive flerspråkig bakgrund visar att det endast finns en statistisk signifikant skillnad mellan dessa gruppers användning av engelska i arbete eller studier, nämligen hur ofta man skriver på engelska. Individer med flerspråkig bakgrund skriver signifikant oftare i arbete eller studier än de med svenskspråkig bakgrund ($m = 4.6$ respektive 2.8 , $t = 2.3$, $p = .031$). Som tidigare nämnts har gruppen flerspråkiga i mycket stor utsträckning gått vidare till universitetsstudier.

I enkätens avslutande delar ombads deltagarna ange om de huvudsakligen brukar använda engelska, svenska eller båda språken i studier eller arbete. Åtta personer från CLIL-gruppen (19 %) svarade att de huvudsakligen använder engelska jämfört med en från ickeCLIL (5 %). 16 personer från CLIL-gruppen (37 %) uppgav att de använder både engelska och svenska i studier eller arbete jämfört med fyra i ickeCLIL (19 %). Skillnaderna mellan CLIL- och ickeCLIL-grupperna är inte statistiskt signifikanta. Det finns heller inga statistiskt signifikanta skillnader i detta avseende mellan manliga och kvinnliga individer eller mellan individer med svensk respektive flerspråkig bakgrund.

Tabell 5. Användning av engelska på fritiden.

Hur ofta använder du engelska på fritiden? (skala 0–10)		Aldrig/nästan aldrig (0)	Någon/några ggr/månad (1)	Någon/några ggr/vecka (4)	Dagligen (10)	Medel (baserat på skala 0–10)
Läsa	CLIL (N=44)	2	0	11	31	8.1
	% av CLIL	5 %	0 %	25 %	71 %	
	IckeCLIL (N=21)	1	3	3	14	7.4
	% av IckeCLIL	5 %	14 %	14 %	67 %	
Skriva	CLIL (N=44)	4	9	15	16	5.2
	% av CLIL	9 %	21 %	34 %	36 %	
	IckeCLIL (N=21)	3	4	9	5	4.3
	% av IckeCLIL	14 %	19 %	43 %	24 %	
Tala	CLIL (N=44)	4	16	13	11	4.1
	% av CLIL	9 %	36 %	30 %	25 %	
	IckeCLIL (N=21)	5	6	3	7	4.2
	% av IckeCLIL	24 %	29 %	14 %	33 %	
Lyssna	CLIL (N=44)	1	0	9	34	8.6
	% av CLIL	2 %	0 %	21 %	77 %	
	IckeCLIL (N=21)	0	1	3	17	8.7
	% av IckeCLIL	0 %	5 %	14 %	81 %	
Dataspel	CLIL (N=44)	28	3	9	4	1.8
	% av CLIL	64 %	7 %	21 %	9 %	
	IckeCLIL (N=21)	13	3	1	4	2.2
	% av IckeCLIL	62 %	14 %	5 %	19 %	
Annat	CLIL (N=44)	35	2	3	4	1.2
	% av CLIL	80 %	5 %	7 %	9 %	
	IckeCLIL (N=21)	15	1	3	2	1.6
	% av IckeCLIL	76 %	5 %	14 %	10 %	
Totalt alla aktiviteter	CLIL (N=44)					28.9
	IckeCLIL (N=21)					28.4

Tabell 5 visar hur frekvent respektive grupp använder engelska på sin fritid. En jämförelse med Tabell 4 visar att båda grupperna i genomsnitt använder engelska oftare på sin fritid än i arbete eller studier. Mest frekvent används engelska på fritiden för att lyssna och läsa; 77 % av de tidigare CLIL-eleverna lyssnar till engelska varje dag jämfört med 81 % av de i ickeCLIL-gruppen. Motsvarande andel individer som läser är 71 % respektive 67 %. En majoritet av individerna, 64 % CLIL och 62 % ickeCLIL, spelar aldrig eller nästan aldrig dataspel. Variationen inom grupperna är stor, d.v.s. hur frekvent man använder engelska på fritiden varierar såväl mellan individer från CLIL-gruppen som mellan dem från ickeCLIL-gruppen, och skillnaden mellan gruppernas medelvärden är små. T-test visar att det inte finns några statistiskt signifikanta skillnader mellan gruppernas användning av engelska på fritiden vare sig vad avser enskilda aktiviteter eller den totala frekvensen.

En statistisk jämförelse av manliga och kvinnliga individers användning av engelska på fritiden visar att det finns signifikanta skillnader mellan dessa grupper. Männerna spelar dataspel signifikant oftare än kvinnorna (män $m = 4.1$, kvinnor $m = .7$, $t = 3.6$, $p = .001$). Även den totala användningen av engelska på fritiden är signifikant större bland männen (män $m = 33.1$, kvinnor $m = 26.3$, $t = 2.4$, $p = .019$). I övrigt är könsskillnaderna i användning av engelska på inte statistiskt signifikanta.

Jämförelse mellan individer med svensk- respektive flerspråkig bakgrund visar att det liksom i analysen av användning av engelska i arbete eller studier finns en statistisk signifikant skillnad mellan dessa gruppers användning av engelska på fritiden, nämligen avseende hur ofta man skriver på engelska. Individer med flerspråkig bakgrund skriver signifikant oftare även på sin fritid än de med svenskspråkig bakgrund (flerspråkig bakgrund $m = 6.6$, svenskspråkig bakgrund $m = 4.2$, $t = 2.1$, $p = .040$).

I enkäten ombads deltagarna även markera om de idag huvudsakligen använder engelska eller svenska, eller båda språken i lika stor omfattning på sin fritid. I CLIL-gruppen svarade sju individer (16 %) att de huvudsakligen använder engelska jämfört med en i ickeCLIL (5 %). Denna skillnad är inte statistiskt signifikant. 17 personer från CLIL-gruppen (40 %) uppgav att de använder engelska och svenska på fritiden i lika stor omfattning jämfört med två från ickeCLIL (10 %). Denna skillnad är statistiskt signifikant ($\chi^2[1, N = 64] = 6.1$, $p = .014$). Resultatet indikerar att de tidigare CLIL-eleverna i högre grad är tvåspråkiga på fritiden än ickeCLIL. Motsvarande jämförelse mellan män och kvinnor visar inga signifikanta skillnader, och inte heller när flerspråkiga individer jämförs med individer med svenskspråkig bakgrund.

Gymnasieutbildningen i backspegeln

I enkäten ställdes ett antal frågor för att kartlägga och jämföra hur deltagarna från de båda grupperna ser på sin gymnasieutbildning i efterhand: hur nöjda de är, om de skulle göra samma val om de skulle välja idag och vilka för- och nackdelar de ser med CLIL- respektive ickeCLIL-program.

Deltagarna fick först ange hur nöjda de var med sin gymnasieutbildning på femgradig skala.

Tabell 6. Nöjd/missnöjd med gymnasieutbildningen.

	Mycket missnöjd 1	Ganska missnöjd 2	Varken nöjd eller missnöjd 3	Ganska nöjd 4	Mycket nöjd 5	Medel (skala 1-5)
CLIL (N=44)	0	1	1	14	28	4.6
% av CLIL	0 %	2 %	2 %	32 %	64 %	
IckeCLIL (N=21)	1	1	1	10	8	4.1
% av ickeCLIL	5 %	5 %	5 %	48 %	38 %	
Totalt (N=65)	1	2	2	24	36	4.4
% av alla	2 %	3 %	3 %	37 %	55 %	

Tabell 6 visar att de flesta är mycket nöjda (55 %) eller ganska nöjda (37 %) med sin gymnasieutbildning. En enda individ är mycket missnöjd. Tabellen visar att en större andel av CLIL-gruppen, 64 %, är mycket nöjda med gymnasieutbildningen jämfört med 38 % av ickeCLIL-gruppen. Medelvärdet baserat på en femgradig skala visar att CLIL-gruppen är mer nöjd ($m = 4.6$) än ickeCLIL ($m = 4.1$). Denna skillnad är statistiskt signifikant ($t = 2.2$, $p = .030$).

Det finns ingen statistiskt signifikant skillnad mellan män och kvinnor eller mellan individer med olika språklig bakgrund med avseende på hur nöjd man är med sin gymnasieutbildning.

På frågan om deltagarna skulle välja samma gymnasieprogram idag svarar alla utom en av de 44 med CLIL-bakgrund att de skulle göra det. Den person som svarar nej kommenterar att hen inte skulle ha något emot att studera på engelska men då med en annan inriktning på programmet.

Bland gruppen från ickeCLIL skulle 17 av de 21 välja samma program idag medan fyra inte skulle göra det.

För- och nackdelar med CLIL respektive reguljära program

I anslutning till frågorna om hur nöjda deltagarna var med gymnasieutbildningen och om de skulle göra samma val av utbildning idag ombads de beskriva för- och nackdelar med utbildningen. De ombads kommentera vad de var nöjda respektive missnöjda med i sin gymnasieutbildning och förklara varför de skulle välja samma program igen eller inte göra det. I ytterligare frågor uppmanades de ange för- och nackdelar med CLIL-utbildning respektive ämnesutbildning på svenska – både under utbildningen och i dagsläget, några år efter det att utbildningen avslutats. Eftersom dessa frågor delvis hänger ihop skrev många likartade kommentarer som svar på olika frågor. Nedan redovisas först CLIL-gruppens svar följt av svaren från de individer som följde reguljär utbildning med ämnesundervisning på svenska.

CLIL-gruppens kommentarer

I de frågor där för- och nackdelar med CLIL-utbildning kunde beskrivas lämnade de 44 deltagarna i CLIL-gruppen totalt ca 150 kommentarer om fördelar och 70 kommentarer om nackdelar. De positiva kommentarernas innehåll kan översiktligt delas upp i följande kategorier:

- Det är en fördel att kunna engelska bra (65 kommentarer)
- Utbildningen gav en god grund för fortsatta studier (39 kommentarer)
- Utbildningen öppnade världen (32 kommentarer)
- Bra lärare och undervisning (12 kommentarer)
- Bra att kunna använda två språk (4 kommentarer)

De flesta fördelar som nämns relaterar till engelska på något sätt. Engelska ses som ett viktigt språk och CLIL-utbildningen har gjort att individerna känner sig säkra när de använder engelska. Man nämner att CLIL-utbildningen har resulterat i språkkunskaper som ger en god grund för fortsatta studier i eller utanför Sverige. Några nämner att det är värdefullt att kunna två språk. Bra lärare och god undervisning i allmänhet nämns också utan att detta direkt kopplas till språkkunskaper.

Om man mer i detalj studerar CLIL-gruppens specifika kommentarer framhåller de följande skäl till varför de var nöjda med sitt gymnasieval och skulle välja samma program igen (antalet kommentarer anges inom parentes):

- Engelska är ett internationellt gångbart språk som öppnar världen för studier och yrkesliv (16)
- Det är en stor fördel att ha studerat på engelska när man går vidare till högre studier och/eller yrkesliv (13)
- Att studera på engelska ger självförtroende inte minst i att använda språket (10)
- Engelskan är ett viktigt språk (7)
- Det är roligt/intressant/givande att studera på engelska (5)
- Man får ett stort engelskt ordförråd (4)

Liknande synpunkter framkommer när CLIL-gruppen beskriver för- och nackdelar med att studera helt eller delvis på engelska:

- Man får gott självförtroende och kan använda engelska med säkerhet (7)
- Det är en fördel i högre utbildning (5)
- Man får ett ordförråd utöver det vardagliga/använder språket i olika kontexter (5)
- Integreringen av språk och ämne gör att man blir säkrare på engelska utan att man tänker på det (2)
- Det är lättare att förstå ämnen på engelska eftersom det är mer logiskt, t.ex. F=Force (1)
- Att kunna engelska bra ger hög status (1)

CLIL-gruppens svar visar att engelskans status som världsspråk verkar vara mycket betydelsefullt för dem. De tycks se språket som en dörröppnare ut i världen om de så skulle önska. Andra vanliga kommentarer handlar om att man med större självförtroende kan använda engelska och blir säkrare på att använda engelska i olika kontexter.

På frågan om de före detta CLIL-eleverna upplevde att de i nuläget hade någon fördel av att ha studerat ett gymnasieprogram där engelska användes som undervisningsspråk helt eller delvis framkom följande synpunkter:

- Klarar att gå universitetskurser där undervisning sker på engelska/läsa kurslitteratur på engelska (12)
- Kan använda och förstå akademisk engelska (7)
- Möjliggjort utlandsstudier (5)
- Underlättar kommunikation/i internationella kontakter/i yrket (5)
- Användbart dagligen både privat och i arbete/studier (2)
- Känner igen det man läste på gymnasiet och kan engelsk terminologi (2)

CLIL-gruppens svar visar att de ser många fördelar med att ha gått ett CLIL-program. Framför allt anser de att de klarar universitetsstudier bättre eftersom kurslitteratur liksom ibland även undervisningen är på engelska, vilket de är vana vid sedan gymnasietiden.

CLIL-gruppens kommentarer om nackdelar med CLIL-utbildning kan översiktligt delas upp i följande kategorier:

- Sämre svenskkunskaper (26)
- För lite undervisning på engelska/för låg nivå på engelskan (13)
- Missnöje med enskilda lärare/ämnen/betygssystem (13)
- Stress/höga krav (8)
- Svårare att förstå/mindre fokus på ämnet (4)

De flesta negativa kommentarer relaterar således till individernas kunskaper i svenska. Mer specifikt anges följande områden:

- Man riskerar att inte lära sig all terminologi på svenska/lära sig mindre i svenska (20)
- Man kan inte facktermer på svenska (3)
- Sämre svenskkunskaper (2)
- Något sämre förståelse av ämnet (1)

Den största nackdelen deltagarna ser med CLIL-utbildning är alltså risken att utvecklingen av kunskaper i svenska hämmas. Enstaka individer beskriver att de tror att de tappat en del i svenska eftersom de måste slå upp termer och begrepp på svenska. Andra skriver att de tar till engelska termer när de inte kommer på de svenska termerna direkt. Några uttrycker att deras svenska troligtvis skulle ha utvecklats mer om de gått ett program där ämnesundervisning bedrivits på svenska men att fördelarna ändå överväger eftersom de anser det så värdefullt att ha lärt sig mer engelska. Av de individer som kommenterat att deras utveckling i svenska kanske hämmats skriver flera att andra fördelar överväger.

Andra negativa kommentarer om CLIL-utbildningen gällde nivån på engelskan i undervisningen och kan sammanfattas i följande punkter:

- Det användes mindre engelska i undervisningen än förväntat (4)
- Lärarnas kunskapsnivå i engelska var låg (3)
- Mer litteratur på engelska hade varit önskvärt (2)
- Ribban hade kunnat höjas eftersom elevernas engelskkunskaper utvecklades mycket genom CLIL (2)

Några deltagare menade att det ställdes höga krav på elever i CLIL-program:

- CLIL-programmet var det mest avancerade och eleverna blev bedömda mer strängt (3)
- Det var stressigt (2)

Några individer tar upp att det kan finnas negativa konsekvenser för ämneskunskaperna när undervisningen sker på engelska:

- Om lärarna inte är utbildade i engelska kan undervisningen bli bristfällig (4)
- Språket kan ta fokus från ämnet, särskilt om man har svårigheter (3)
- Diskussioner i klassen kan bli begränsade då det är svårare på engelska (2)

Andra kommentarer gällde missnöje med enskilda lärare, ämnen eller betyg (5), missnöje med det svenska betygssystemet (4), täta lärarbyten (2), för liten användning av datorer (1), samt missnöje med att det saknade fokus på eftergymnasial utbildning (1). En deltagare kommenterade att hen själv hade kunnat arbeta hårdare.

Eftersom 16 av de 44 före detta CLIL-eleverna hade flerspråkig bakgrund undersöktes om det fanns några tydliga skillnader i kommentarer från individer med svensk- respektive flerspråkig bakgrund. Kommentarer om risk för sämre utveckling i svenska var mer vanligt förekommande bland dem med flerspråkig bakgrund; av de 26 kommentarerna om detta gavs 13 av personer med fler-

språkig bakgrund och 13 av personer med svenskspråkig bakgrund (N=28). Bland de fördelar med CLIL som nämndes var kommentaren att CLIL öppnade världen vanligare bland deltagare med flerspråkig bakgrund; 14 av dem kommenterade detta jämfört med 13 med svenskspråkig bakgrund.

Antalet kvinnor var större i CLIL-gruppen än antalet män (32 respektive 12) vilket innebär att kvinnorna lämnade betydligt fler kommentarer än männen om för- och nackdelar med CLIL. Kvinnorna nämnde i större utsträckning att det är en stor fördel att lära sig engelska bra. I övrigt noterades inga anmärkningsvärda skillnader.

IckeCLIL-elevernas kommentarer

Eftersom 21 individer från ickeCLIL-gruppen besvarade enkäten, alltså betydligt färre än från CLIL-gruppen, finns färre kommentarer från dem än från CLIL-gruppen. Totalt skrevs ca 70 kommentarer av de tidigare ickeCLIL-eleverna, varav 45 tog upp fördelar och 25 nackdelar med den utbildning de gått.

Deras kommentarer om vad de värdesatte i sin gymnasieutbildning var mer allmänt hållna än de som uppgavs av de tidigare CLIL-eleverna och inte kopplade till språk:

- Utbildningen var bred och förberedde väl för fortsatta studier (8)
- Lärarna var bra och undervisningen god (8)
- Det fanns många valbara kurser att välja mellan (3)
- Man fick ta eget ansvar och utvecklas som person (2)
- Enskilda ämnen som var särskilt intressanta (2)

I kommentarerna till varför de tidigare ickeCLIL-eleverna skulle välja samma program idag, eller inte göra det, kommenteras däremot undervisningsspråket:

- Att studera på engelska hade försvårat förståelsen av ämnet (5)
- Ser ingen fördel med att läsa på engelska (4)
- Om man inte är bra på engelska blir det för svårt (2)
- Man lär sig engelska ändå (2)

Två individer uttrycker att de skulle ha valt ett program med undervisning på engelska idag eftersom de menar att det hade varit en fördel att kunna engelska bättre.

På frågan vilka för- och nackdelar deltagarna såg med att läsa ämnen på svenska respektive engelska angavs följande fördelar med att studera på svenska:

- Man förstår ämnet bättre/lättare med undervisning på svenska (12)
- Man har fokus på ämnet, inte språket (3)
- Om man bor i Sverige är det bra att kunna använda svenska (3)

De individer som gått program med undervisning på svenska kan också se att det skulle kunna finnas fördelar med att studera ämnen på engelska:

- Man blir bättre på engelska vilket är viktigt (8)
- Bra förberedelse för högre studier där engelska används (7)
- Förbereder för internationellt arbete (2)

På frågan om deltagarna idag ser några för- eller nackdelar med att de gått ett program där undervisningen bedrevs på svenska och inte på engelska kommenteras också språket:

- Det innebär inga särskilda för- eller nackdelar (10)
- Det är en nackdel att inte kunna engelska så bra t.ex. eftersom kurslitteratur är på engelska (7)
- Det är en fördel att ha läst på svenska eftersom man har djupare kunskaper (2)

Som redan nämnts uppger 17 av de 21 tidigare ickeCLIL-eleverna att de skulle välja samma utbildning idag. Liksom de tidigare CLIL-eleverna är de alltså nöjda med sitt gymnasieval.

Eftersom inga individer i ickeCLIL-gruppen hade flerspråkig bakgrund görs ingen jämförelse av kommentarer av personer med olika språklig bakgrund. Inga anmärkningsvärda skillnader finns mellan kommentarer av män (N = 11) och kvinnor (N = 10).

Deltagarnas självvärdering av förmåga att använda svenska och engelska idag

Deltagarna ombads i enkätens avslutande del att ta ställning till hur väl de själva ansåg att de behärskar svenska och engelska i samband med studier eller arbete och på fritiden. En skala från 1 till 5 användes. I Tabell 7 anges antalet i respektive grupp som avgivit ett visst svar samt andelen i procent inom CLIL- respektive ickeCLIL-gruppen som detta motsvarar. I Tabell 7 visas också gruppernas medelvärden baserat på den femgradiga skalan.

Tabell 7. CLIL- och ickeCLIL-elevs självvärdering av förmåga att använda svenska och engelska i studier/arbete respektive på fritiden.

Hur väl behärskar du...		Mycket dåligt 1	Dåligt 2	Varken bra eller dåligt 3	Bra 4	Mycket bra 5	Medel (skala 1-5)
...svenska i studier/arbete?	CLIL (N=44)	0	0	0	12	32	4.7
	% av CLIL	0 %	0 %	0 %	27 %	73 %	
	IckeCLIL (N=21)	0	0	0	3	18	4.9
	% av IckeCLIL	0 %	0 %	0 %	14 %	86 %	
...svenska på fritiden?	CLIL (N=44)	0	0	0	10	34	4.8
	% av CLIL	0 %	0 %	0 %	23 %	77 %	
	IckeCLIL (N=21)	0	0	0	2	19	4.9
	% av IckeCLIL	0 %	0 %	0 %	10 %	90 %	
...engelska i studier/arbete?	CLIL (N=44)	0	0	1	13	30	4.7
	% av CLIL	0 %	0 %	2 %	30 %	68 %	
	IckeCLIL (N=21)	0	0	4	10	7	4.1
	% av IckeCLIL	0 %	0 %	19 %	48 %	33 %	
...engelska på fritiden?	CLIL (N=44)	0	0	1	11	32	4.7
	% av CLIL	0 %	0 %	2 %	25 %	73 %	
	IckeCLIL (N=21)	0	0	1	11	9	4.4
	% av IckeCLIL	0 %	0 %	5 %	52 %	43 %	

Tabell 7 visar att alla deltagare, både CLIL och ickeCLIL, anser att de behärskar svenska väl eller mycket väl både i studier eller arbete och på fritiden. Det kan dock noteras att en större andel av de tidigare ickeCLIL-eleverna, 86 %, anser att de behärskar svenska mycket väl i studier och arbete jämfört med 73 % av de tidigare CLIL-eleverna. Vad gäller användning av svenska på fritiden anser 90 % av ickeCLIL-gruppen att de behärskar svenska mycket väl medan 77 % av CLIL-gruppen anser det.

När det gäller engelska är förhållandet det motsatta: 68 % av CLIL-gruppen anser att de behärskar engelska mycket väl i studier eller arbete jämfört med 33 % av ickeCLIL-gruppen. 73 % av CLIL-gruppen anser sig behärska engelska mycket väl när de använder språket på fritiden jämfört med 43 % av ickeCLIL-gruppen.

Medelvärdena för respektive grupp, baserade på den femgradiga skalan och som visas i Tabell 7, bekräftar de skillnader som beskrivits ovan. IckeCLIL-

gruppens medelvärden är något högre än CLIL-gruppens vad gäller svenska medan förhållandet är det motsatta vad avser engelska. Statistiska analyser (T-test) visar att skillnaderna mellan de båda gruppernas uppfattning om hur väl de behärskar svenska i studier/arbete respektive på fritiden inte är statistiskt signifikanta. Däremot är skillnaderna när det gäller hur de uppfattar sin förmåga i engelska statistiskt signifikant. CLIL-gruppen upplever att de behärskar engelska signifikant bättre än de som följt reguljär ämnesundervisning på svenska både vad avser användning av engelska i studier eller arbete ($t = 2.9$, $p = .007$) och på fritiden ($t = 2.2$, $p = .038$).

Det finns inga statistiskt signifikanta skillnader mellan manliga och kvinnliga elever i deras uppfattning om den egna förmågan att använda svenska och engelska i arbete/studier eller på fritiden. Däremot uppfattar individer med flerspråkig bakgrund att de behärskar engelska bättre än vad de med svenskspråkig bakgrund gör, både i arbete/studier och på fritiden. De flerspråkiga individernas medelvärde vad gäller hur väl de anser klara att använda engelska i arbete/studier på en femgradig skala är 4.8 jämfört med 4.4 för de svenskspråkiga ($t = 2.2$, $p = .033$). Vad gäller fritiden är de flerspråkigas medel 4.9 jämfört med 4.5 för de svenskspråkiga ($t = 2.9$, $p = .006$). När det gäller hur väl deltagarna uppfattar att de behärskar svenska finns ingen statistiskt signifikant skillnad mellan dessa båda grupper.

Nyttan av språkundervisning i skolan

Eleverna fick också ange hur stor nytta de ansåg att de har av den svenska respektive engelska de lärt sig i skolan under gymnasietiden. Resultaten illustreras i Tabell 8, där en femgradig skala används.

Tabell 8. Upplevd nytta av svensk- och engelskundervisning på gymnasiet.

Har du nytta av den svenska/engelska du lärde dig under gymnasietiden?		Ingen nytta 1	Begränsad nytta 2	Viss nytta 3	Ganska stor nytta 4	Mycket stor nytta 5	Medel (skala 1-5)
svenska	CLIL (N=44)	0	4	8	18	14	4.0
	% av CLIL	0 %	9 %	18 %	41 %	32 %	
	IckeCLIL (N=21)	1	1	3	8	8	4.0
	% av IckeCLIL	5 %	5 %	14 %	38 %	38 %	
engelska	CLIL (N=44)	0	0	4	11	29	4.6
	% av CLIL	0 %	0 %	9 %	25 %	66 %	
	IckeCLIL (N=21)	0	0	3	4	14	4.5
	% av IckeCLIL	0 %	0 %	14 %	19 %	67 %	

Tabell 8 visar att engelskundervisningen värderas högre än svenskundervisningen både i CLIL- och ickeCLIL-gruppen. Dock anser en majoritet av deltagarna från båda grupperna att de har ganska eller mycket stor nytta av det den svenska de lärde sig på gymnasiet. 41 % av de tidigare CLIL-eleverna och 38 % av ickeCLIL-eleverna anser att de har ganska stor nytta av den svenska de lärde sig medan 32 % respektive 38 % anser att de har mycket stor nytta av den. Enstaka individer uttrycker att de inte har någon eller begränsad nytta av den svenska de lärde sig på gymnasiet.

En majoritet av deltagarna, 66 % av CLIL-gruppen och 67 % av ickeCLIL-gruppen, anser att de har mycket stor nytta av den engelska de lärde sig under gymnasietiden. 25 % respektive 19 % angav att de har ganska stor nytta av den. Inga deltagare svarade att de hade begränsad eller ingen nytta av engelskan de lärt sig på gymnasiet.

Tabell 8 visar att det är små skillnader mellan de båda gruppernas syn på den nytta de har av det de lärt sig i svenska respektive engelska på gymnasiet. Medelvärdena är mycket lika mellan grupperna: 4.0 vad avser svenska i båda grupperna och 4.6 (CLIL) respektive 4.5 (ickeCLIL) vad avser engelskan. Medelvärdet för engelska är således högre än det för svenska i båda grupperna. Det finns inga statistiskt signifikanta skillnader mellan grupperna i deras syn på hur stor nytta de har av de svensk- respektive engelskkunskaper de tillägnat sig under gymnasietiden. Det finns heller inga statistiskt signifikanta skillnader i detta avseende mellan manliga och kvinnliga deltagare, eller mellan deltagare med svensk- respektive flerspråkig bakgrund.

Angående deltagarnas engelskkunskaper ställdes ytterligare två frågor. Den ena gällde om de ansåg att de haft mest nytta av engelskundervisningen i skolan eller den engelska de kommit i kontakt med på fritiden, och den andra om de upplevde att de hade bättre eller sämre engelskkunskaper i dagsläget jämfört med när de gick i gymnasiet. Resultaten visas i Tabell 9 och 10.

Tabell 9. Engelskkunskaper från undervisning i skolan eller fritidsaktiviteter.

Vad har du haft mest nytta av: engelskundervisningen i skolan eller engelska du har kommit i kontakt med på fritiden?	Engelskundervisning i skolan	Engelska på fritiden	Både undervisning i skolan och engelska på fritiden
CLIL (N=44)	1	6	37
% av CLIL	2 %	14 %	84 %
ickeCLIL (N=21)	3	8	10
% av ickeCLIL	14 %	38 %	48 %

Tabell 9 visar att en större andel av CLIL-gruppen, 84 %, anser att de har nytta både av det den engelska de lärt sig i skolan och på fritiden, jämfört med 48 % av ickeCLIL-gruppen. Denna skillnad är statistiskt signifikant ($\chi^2[1, N = 65] = 9.4, p = .002$)³. Tabellen visar att en större andel av de tidigare ickeCLIL-eleverna, 38 %, än av de tidigare CLIL-eleverna, 14 %, anser att de haft mest nytta av den engelska de kommit i kontakt med på fritiden. Ett fåtal elever, en i CLIL-gruppen och tre i ickeCLIL, anser sig ha haft mest nytta av engelskundervisningen i skolan.

Det finns inga statistiskt signifikanta skillnader i synen på nyttan av skolorundervisning jämfört med engelska man kommit i kontakt med på fritiden vare sig mellan män och kvinnor eller mellan personer med svensk- respektive flerspråkig bakgrund.

Tabell 10. Engelskkunskaper idag jämfört med under gymnasietiden.

Hur upplever du dina engelskkunskaper idag?	Sämre än under gymnasietiden	På samma nivå som under gymnasietiden	Bättre än under gymnasietiden
CLIL (N=43)	3	13	27
% av CLIL	7 %	30 %	63 %
ickeCLIL (N=21)	1	6	14
% av ickeCLIL	5 %	29 %	67 %

Tabell 10 visar att de flesta eleverna, 63 % av de tidigare CLIL-eleverna och 67 % av de tidigare ickeCLIL-eleverna, upplever att de är bättre i engelska idag än under gymnasietiden. Ett fåtal deltagare, tre i CLIL-gruppen och en i ickeCLIL, anser att deras engelskkunskaper försämrats sedan gymnasiet. Som tabellen visar är det mycket små skillnader, inte statistiskt signifikanta, mellan CLIL- och ickeCLIL-grupperna i detta avseende.

Vid jämförelse mellan mäns och kvinnors syn på sin egen förmåga i engelska framkommer att en signifikant större andel av männen (86 %) än kvinnorna (52 %) anser att de har en högre förmåga i engelska idag än under gymnasietiden ($\chi^2[1, N = 64] = 7.2, p = .007$). Mellan individer med olika språklig bakgrund finns ingen statistiskt signifikant skillnad i detta avseende.

3. Jämförelsen i den statistiska analysen görs mellan dem som angett svarsalternativet *både i undervisning skolan och engelska på fritiden* jämfört och dem som angett annat svar.

Diskussion

Inledningsvis ska konstateras att denna uppföljande studie av CLISS-projektet är mycket begränsad i sin omfattning, och att svarsfrekvensen på den utsända enkäten endast är 37 %. Detta innebär att de statistiska analyserna är baserade på ett mycket begränsat antal individer varför stor försiktighet bör beaktas när de resultat som har uppnåtts tolkas.

Alla elever som deltog i CLISS-projektet gick studieförberedande program och resultatet av uppföljningsenkäten visar att en majoritet av deltagarna också har gått vidare och påbörjat universitetsstudier två och ett halvt år efter det att de slutade gymnasiet. En större andel av de tidigare CLIL-eleverna, 75 %, än av de tidigare ickeCLIL-eleverna, 57 %, uppgav att de studerar på universitet. Även om skillnaden mellan grupperna inte är statistiskt signifikant kan det ändå vara ett resultat av att elever som väljer CLIL tenderar att vara högrepresterande i större utsträckning än de som väljer vanliga program. Exempelvis visade studier inom ramen för CLISS-projektet att CLIL-eleverna redan när de började gymnasiet var mer motiverade (Sylvén & Thompson, 2015), hade ett större ordförråd (Sylvén & Ohlander, 2014) och använde en större andel akademisk vokabulär när de skrev på engelska (Olsson, 2015) jämfört med ickeCLIL-elever (jfr även Rumlich, 2013).

Resultaten av enkäten visade bland annat att alla utom en av deltagarna i CLIL-gruppen svarade att de skulle välja samma gymnasieprogram idag om de fick chansen. Den som avvek hade dock gärna följt ett CLIL-program, men med en annan inriktning. Detta tyder på att de som valde CLIL i gymnasiet anser att fördelarna med att ha undervisningen (helt eller delvis) på engelska överväger. Detta är givetvis ett gott betyg åt dessa CLIL-klasser. Dock var majoriteten av de tidigare ickeCLIL-eleverna också nöjda med sin utbildning, vilket avspeglas i det faktum att 17 av 21 deltagare (81 %) uppgav att de skulle göra samma gymnasieval idag. Till viss del kan resultatet bero på att det är mänskligt att bekräfta att man gjort rätt val i livet.

Studiens resultat visar tydligt att engelska ses som ett mycket viktigt språk av deltagarna. Att tidigare CLIL-elever anser detta är inte förvånande eftersom de tidigare i livet aktivt valt ett gymnasieprogram där engelska används som undervisningsspråk. Men även 17 av de 21 deltagare som gått reguljära program konstaterar att det hade kunnat vara värdefullt att vara bättre på engelska, även om de flesta av dem inte skulle välja ett CLIL-program idag heller. Bland de för- och nackdelar ickeCLIL-deltagare anser att de har idag nämner sju att universitetsstudier ofta kräver att man klarar att engelsk kurslitteratur på universitet och att det antagligen hade varit lättare om man gått ett CLIL-program. I CLIL-gruppen framhåller 28 av de 44 deltagarna också att deras kunskaper i engelska idag ger dem en fördel i fortsatta studier.

En fördel med att läsa ämnen på svenska skulle kunna vara att man förstår skolämnen bättre och på ett djupare plan – förutsatt att svenska är elevens förstaspråk – än om man läser dem på ett främmande språk som engelska. Detta är något som 15 individer i ickeCLIL-gruppen framhåller och som fyra i CLIL-gruppen funderar över. Framförallt kan noteras att ungefär hälften av deltagarna i CLIL-gruppen uttrycker att det är eller skulle kunna vara nackdel att man får sämre kunskaper i svenska och t.ex. inte lär sig all terminologi på svenska. Dock framkommer i CLIL-gruppens svar att det är just språket, att undervis-

ningen sker på engelska, som gör undervisningen bättre och mer intressant. Alla i CLIL-gruppen tycks överens om att det är fler för- än nackdelar med att ha studerat ämnen på engelska. Som nämndes i inledningen gick dock huvuddelen av CLIL-eleverna på skolor där både svenska och engelska användes som undervisningsspråk vilket betyder att de t.ex. har stött på även svensk terminologi. I CLIL-undervisning som enbart sker på engelska finns naturligtvis små möjligheter att i skolan lära sig ämnesspecifika termer på svenska eller att utveckla sin förmåga att uttrycka ämneskunskaper på svenska.

Hur språk- och ämnesundervisning integreras har givetvis stor betydelse för vad elever lär sig, både avseende ämnes- och språkkunskaper. Oavsett undervisningsspråk behövs språkkunskaper för att både förstå och kunna uttrycka kunskap i ämnen. Åtta individer från CLIL-gruppen ser vissa risker vad gäller ämneskunskapernas djup när undervisningen sker på engelska. De nämner t.ex. att språket kan ta fokus från ämnet om man har svårt för engelska och att diskussionen i klassrummet kan bli begränsad (jfr Lim Falk, 2008). Oavsett undervisningsspråk är det förstås viktigt att bedriva ett språkutvecklande arbetssätt eftersom språk- och ämneskunskaper utvecklas integrerat (se t.ex. Schleppegrell, 2004; Gibbons, 2013).

Det internationella perspektivet tas upp som en viktig aspekt av CLIL-undervisningen av 16 individer i CLIL-gruppen. Att lärande är kopplat till motivation och individens självbild finns en hel del forskning som visat (t.ex. Dörnyei & Ushioda, 2011; Henry, Davydenko & Dörnyei, 2015; Sylvén & Thompson, 2015). I denna studie framträder bilden av CLIL-eleven som internationellt inriktad. Man ser det som att CLIL-undervisningen öppnar världen och engelskkunskaperna möjliggör arbete och studier utomlands. Studiens resultat visar också att CLIL-deltagarna i större utsträckning än de i icke-CLIL-gruppen arbetat eller studerat utomlands efter gymnasiet.

I CLIL-gruppen framhåller deltagarna att de har mycket stor nytta och glädje av den engelska de lärt sig men när man jämför hur ofta deltagare från CLIL- respektive icke-CLIL-gruppen uppger att de använder engelska i arbete/studier och på fritiden finns inga statistiskt signifikanta skillnader. På frågan om deltagarna använder engelska, svenska eller båda språken i samma omfattning på sin fritid uppgav dock signifikant fler i CLIL-gruppen att de använder båda språken, vilket till viss del motsäger det nyss nämnda resultatet.

CLIL-deltagarnas synpunkter om utbildningens kvalitet visar som redan nämnts att de är nöjda. Som framkommit i tidigare studier (Yoxsimer Paulsrud, 2014) visar det sig även i denna studie att lärarnas kompetens i engelska kan upplevas som för låg av eleverna. 13 deltagare från CLIL-gruppen uttrycker också att de hade velat ha en större del av undervisningen på engelska och mer litteratur på engelska. I detta sammanhang kan det noteras att det finns språkkrav för lärare med utländsk lärarexamen som vill få lärarlegitimation i Sverige; svenskkunskaper som motsvarar behörighet för högskolestudier krävs, d.v.s. Svenska/Svenska som andraspråk 3 eller Svenska/Svenska som andraspråk B (Skolverket, 2016). För lärare som undervisar ämnen på engelska finns inga sådana formella språkkrav.

Vad gäller skillnader mellan männens och kvinnornas kommentarer om för- och nackdelar med CLIL tycks den enda skillnaden vara att kvinnorna i högre utsträckning uttryckte fördelen med att kunna engelska bra. En mer fördjupad

och detaljerad analys än vad som har varit möjligt att göra inom ramen för denna rapport skulle dock kunna resultera i en mer nyanserad bild.

Det är intressant att notera att deltagarna från ickeCLIL-gruppen i högre grad än de från CLIL-gruppen anser att fritidse Engelskan har haft större betydelse för deras kunskaper i engelska än engelskundervisningen i skolan. Detta skulle kunna tolkas som att dessa individer inte ser att skolundervisningen var lika viktig som deltagarna från CLIL-gruppen gör. Resultatet kan också vara ett uttryck för att de tidigare CLIL-eleverna inser betydelsen av den engelskundervisning de får i skolan, eftersom de har haft större användning av den typen av språk, som skiljer sig från den typ av språk som fritidse Engelska utgör, i flera av de övriga skolämnena.

Vad gäller deltagare med flerspråkig bakgrund visade analysen att de i signifikant större utsträckning gått vidare till högre studier än deltagare med svenskspråkig bakgrund. Man måste dock ta hänsyn till att den flerspråkiga gruppen utgjordes 16 av de totalt 65 deltagarna som besvarade enkäten. Det skulle vara av intresse att i ett större datamaterial följa upp om det är så att CLIL-undervisning på engelska kan vara en väg för flerspråkiga elever att lyckas väl på gymnasiet och i vidare studier. Denna grupp nämnde som en negativ konsekvens av CLIL-utbildningen att de trodde att deras svenska kanske inte utvecklats optimalt men att de ändå såg det som en stor fördel att de blivit säkra i sin användning av engelska. Även detta vore relevant att följa upp i ett större material.

Sammanfattningsvis visar rapporten att både elever som följt språk- och ämnesintegrerad undervisning med engelska som ett undervisningsspråk och elever som följt reguljär ämnesundervisning på svenska på gymnasiet är nöjda och skulle göra samma val i efterhand. De elever som helt eller delvis undervisats på engelska upplever att denna undervisning givit dem självförtroende och säkerhet när de använder engelska. Nyttan av att ha läst ämnen på engelska när man går vidare till högre studier med kurslitteratur på engelska framhålls liksom möjligheten att arbeta och studera utomlands. Elever som deltagit i reguljär undervisning på svenska menar att de fått djupare ämneskunskaper eftersom det kan vara svårare att förstå på ett främmande språk och språket då kan ta fokus från ämnet. Det framkom också att de som följt CLIL-program i större utsträckning trodde att skolan, vid sidan av användning av engelska på fritiden, bidragit till deras engelskkunskaper jämfört med dem som följt reguljär undervisning, vilka i högre utsträckning menade att deras engelskkunskaper var ett resultat av kontakter med språket på fritiden.

Avslutande ord

Denna uppföljande studie förstärker bilden av den typiska CLIL-eleven som en motiverad, högpresterande och driven individ. Även om, som påpekats ovan, svarsfrekvensen överlag är relativt låg och inga generella slutsatser kan dras av detta begränsade material, kan ändå konstateras att svarsfrekvensen för före detta CLIL-elever var nästan dubbelt så hög som den för ickeCLIL (44 % jämfört med 28 %). De tidigare CLIL-eleverna har även i högre grad gått vidare till högre studier, även om den skillnaden inte är statistiskt signifikant. Andelen individer som har vistats utomlands är hög i båda grupperna, men det faktum att individerna i CLIL-gruppen i högre utsträckning har arbetat eller studerat under sin utlandsvistelse är statistiskt säkerställt.

Vid tolkandet av resultaten av denna studie måste man ha i åtanke att CLIL i Sverige är ett val som görs av den enskilda individen. Som ett komplement vore det intressant att följa upp elever som har följt CLIL som inte har varit ett valbart alternativ, utan där alla i en skola, klass, eller ett program undervisas till del på ett annat språk. Först då kan vi med större säkerhet se vilka effekterna av CLIL är över tid.

Referenser

- Bruton, A. (2011). Is CLIL so beneficial, or just selective? Re-evaluating some of the research. *System*, 39(4), 523–532.
- Dörnyei, Z. & Ushioda, E. (2011). Teaching and researching motivation. (2. ed.) Harlow, England: Longman/Pearson.
- Henry, A., Davydenko, S., & Dörnyei, Z. (2015). The anatomy of Directed Motivational Currents: Exploring intense and enduring periods of L2 motivation. *The Modern Language Journal*, 99(2), 329–345.
- Gibbons, P. (2013). *Lyft språket, lyft tänkandet: språk och lärande*. (2., uppdaterade uppl.) Uppsala: Hallgren & Fallgren.
- Lim Falk, M. (2008). *Svenska i engelskspråkig skolmiljö: Ämnesrelaterat språkbruk i två gymnasieklasser* (Doktorsavhandling). Stockholm: Stockholms universitet.
- Olsson, E. (2015). Progress in English academic vocabulary use in writing among CLIL and non-CLIL students in Sweden. *Moderna språk*, 109(2), 51–74.
- Olsson, E. (2016). *On the impact of extramural English and CLIL on productive vocabulary*. (Doktorsavhandling). Göteborg: Göteborgs Universitet.
- Oscarson, M. & Apelgren, B.M. (2005) *Nationella utvärderingen av grundskolan 2003. Engelska år 9. (National evaluation of compulsory school 2003. English in grade 9)*. Ämnesrapport till rapport 251. Stockholm: Skolverket.
- Rumlich, D. (2013). Students' general English proficiency prior to CLIL. In S. Breidbach (Ed.), *Content and language integrated learning (CLIL) in Europe. Research perspectives on policy and practice* (pp. 181–202). Frankfurt: Peter Lang.
- Schleppegrell, M.J. (2004). *The language of schooling: a functional linguistics perspective*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Skolverket (2009). *Vad påverkar resultaten i svensk grundskola?* (Kunskapsöversikt). Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2016). *Skolverkets föreskrifter om erkännande av yrkeskvalifikationer samt villkor för behörighet och legitimation för lärare och forskollärare med utländsk utbildning*. SKOLFS 2016:12. Stockholm: Skolverket.
- Sundqvist, P. (2009). *Extramural English matters: Out-of-school English and its impact on Swedish ninth graders' oral proficiency and vocabulary*. (Doktorsavhandling). Karlstad: Karlstads universitet.
- Sylvén, L.K. (2004). *Teaching in English or English teaching? On the effects of content and language integrated learning on Swedish learners' incidental vocabulary acquisition*. (Doktorsavhandling). Göteborg: Göteborgs universitet.
- Sylvén, L. K., & Ohlander, S. (2015). The CLISS project: Receptive vocabulary in CLIL versus non-CLIL groups. *Moderna språk*, 108(2), 80–114.

Sylvén, L. K., & Thompson, A. S. (2015). Language learning motivation and CLIL: Is there a connection?. *Journal of Immersion and Content-Based Language Education*, 3(1), 28–50.

Yoxsimer Paulsrud, B. (2014). *English-medium instruction in Sweden: Perspectives and practices in two upper secondary schools* (Doktorsavhandling), Stockholm: Stockholms universitet.

Denna publikation uttrycker inte nödvändigtvis Skolverkets ställningstagande. Författare svarar självständigt för innehållet och anges vid referens till publikationen.

Skolverket

www.skolverket.se